

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

הכתורות ההיסטוריות במזמורי תהילים

נועה אומן omannoa@gmail.com

1. מדרש שוחר טוב א: ומי הוא המשובח שבנביאים, והמשובח שבמלכים? המשובח שבנביאים זה משה, שנאמר (שמות יט, ג): "וּמִשָּׁה עֲלָה אֶל הָאֱלֹהִים". המשובח שבמלכים, זה דוד. את מוצא, כל מה שעשה משה עשה דוד. משה הוציא את ישראל ממצרים, ודוד הוציא את ישראל משעבוד גליות. משה עשה מלחמה בסיחון ועוג, ודוד עשה מלחמה כל סביביו, שנאמר (שמ"א כה, כח): "כִּי מִלְחָמוֹת ה' אֱלֹהִים (הוא) נִלְחַם". משה מלך על ישראל ועל יהודה, שנאמר (דברים לג, ה): "וַיְהִי בִישְׁרוֹן מְלָךְ", ודוד מלך על ישראל ועל יהודה. משה קרע לישראל את היס, ודוד קרע לישראל את הנהרות, שנאמר (תהלים ס, ב): "בְּהַצֹּתוֹ אֶת אֲרָם נִהְרָים". משה בנה מזבח, ודוד בנה מזבח, זה הקריב וזה הקריב. משה נתן חמשה חומשי תורה לישראל, ודוד נתן חמשה ספרים שבתהלים לישראל.
2. בבלי פסחים קיז ע"א: ר' מאיר אומר כל תושבחות האמורות בספר תהלים כלן דוד אמרן שנאמר (תהלים עב, כ) "כִּלְוֵי תַפְלוֹת דָּוִד בְּן יִשְׂרָאֵל אֵל תִּיקְרִי כְּלוּ אֵלָא כֹּל אֱלוֹ."
 3. בבלי בבא בתרא יד ע"ב-טו ע"א: דוד כתב ספר תהלים על ידי עשרה זקנים: על ידי אדם הראשון, על ידי מלכי צדק, ועל ידי אברהם, ועל ידי משה, ועל ידי הימן, ועל ידי ידותון, ועל ידי אסף ועל ידי שלושה בני קורח. רש"י: על ידי אדם הראשון—כגון: "גְּלָמֵי רָאוּ עֵינֵיהֶם" (תהילים קלט, טז) "וְיָלִי מִהָּ זָקְרוּ רַעֲיָהּ" (שם, יז) אדם הראשון אמרן. על ידי מלכי צדק—"נָאֵם ה' לְאֹדְנִי [שֵׁב לִימִינִי]" וכל המזמור (קי, ד). ועל ידי אברהם—כדאמרינן לקמן "אֵי תָן הָאֲזָרְחִי" (שם פט, א) זה אברהם. ועל ידי משה—"תַּפְּלָה לְמִשְׁהָ" (צ, א) וכל אחד עשר מזמורים כסדרן: ועל ידי הימן—"מִשְׁפִּיל לְהִימָן" ועל ידי ידותון—"לְמַנְצַח לְיִדוּתוֹן".
 4. מדרש שרה"ש רבה פרשה ד פיסקא ד: "...בְּנוֹי לְתַלְפִּיּוֹת" (שרה"ש ד, ד). מהו לתלפיות? ספר שאמרו לו פיות הרבה. עשרה בני אדם אמרו ספר תהלים: אדם הראשון, ואברהם, משה, ודוד ושלמה. על אילין חמישה לא איתפלגון (=על אלה החמישה לא נחלקו) אילין חמישה אחרנייתא מאן אינון (=אלה החמישה האחרים, מיהם?). רב ורבי יוחנן רב אמר: אסף, והימן, וידותון, ושלושה בני קרח, ועזרא... רבי הונא בשם ר' אחא: אע"פ שעשרה בני אדם אמרו ספר תהילים מכלהון לא נאמר על שמותם אלא על ידי דוד מלך ישראל. משלו משל למה הדבר דומה?! לחבורה של אנשים שמבקשים לומר הימנון למלך. אמר להם המלך: כלכם נעימים, כלכם חסידים, כלכם משבחין לומר הימנון לפני, אלא איש פלוני יאמר ע"י כלכם. למה? שקולו ערב. כד, בשעה שבקשו עשרה צדיקים לומר ספר התהילים אמר להם הקדוש ב"ה: כלכם נעימים וחסידים ומשובחים לומר הימנון לפני, אלא דוד יאמר על ידי כלכם. למה? שקולו ערב. הה"ד (שמ"ב כג) "וַיִּנְעִים זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל".
 5. מדרש תהילים יח: ר' יודן בשם ר' יהודה אמר כל מה שאמר דוד בספרו כנגדו וכנגד כל ישראל וכנגד כל העתים אמרו.
 6. רמב"ם (מו"נ ב, מה): שירגיש האדם כאילו דבר מה חל בו, וכח אחר עבר עליו שמדובבו, ואז ידבר בדברי חכמה או תהילה... וכל זה בהקיץ ובמצב של שימוש החושים כרגיל, וזהו שאומרים עליו שהוא מדבר ברוח הקודש. וכיוצא בזה מרוח הקודש חיבר דוד תהילים.
 7. הקדמת ראב"ע לתהילים: נאם אברהם בן רבי מאיר אבן עזרא הספרדי. זה ספר תהלות יש בו מזמורים ושם המשורר או המחבר כתוב בראש המזמור ויש מהם רבים בלא זכר שם המשורר כמזמור הראשון גם השני ומזמור "יִשֵׁב בְּסֵטֶר עֲלִיוֹן" (צא, א) ואשר אחריו. ומחלוקת גדולה יש בינות המפרשים יש אומרים (=רס"ג) כי כל הספר לדוד והיה נביא... ו"על נהרות בבל" (קלז) גם "אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנִחְלָתָךְ" (עט) נבואת דוד שהתנבא לעתיד על דרך "הִנֵּה בֶן נוֹלָד לְבֵית דָּוִד יֹאשְׁיָהוּ שְׁמוֹ" (מל"א יג ב). ויש אחרים אומרים (ר' משה אבן ג'יקטילה) כי אין בספר נבואה לעתיד ובעבור זה כתבוהו הקדמונים עם איוב ומגלות והעד מזמור ושיר ותפלה. ואמרו כי "על נהרות בבל" חברו אחד מהמשוררים בבבל... והמזמורים שאין כתוב עליהם שם לא ידעו המחברים זה ספר תהלות שם המחבר. וככה לבני קרח לאחד מזרעו ולא ידעו שמו ואשרי תמימי דרך דברי נער מנערי ישראל היה לו כבוד ממלכי בבל... ודעתי נוטה עם דברי הקדמונים כי זה הספר כולו נאמר ברוח הקודש ולמה תמהו ממלת שיר והנה שירת האזינו תוכיח. גם תפלה לחבקוק גם התנבא על לשון הצדיקים "עַד אָנָּה ה' שְׁוַעֲתִי" (חבקוק א, ב) ובספר ישעיה "לְמָה תִתְעַנֶּה ה' מִדְּרָכֶיךָ" (סג, יז). וכל מזמור כתוב בראשו לדוד הוא לדוד או לאחד מן המשוררים המתנבאים על דוד... והמזמורים שאין כתוב בראשם שם אדם יתכן שאינן לדוד אולי הם לדוד כמזמור "הוֹדוּ לַה' קְרָאוּ בְשֵׁמוֹ" שאין שם שם דוד והוא לדוד וזה מפורש בדברי הימים (דה"א טז, ח) כי דוד חברו על הארון ונתנו לאסף המשורר ולמה

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

- תמחו מפרשים בעבור שאין בתחילת הספר נבואת דוד. כי אין ספק בין הישראלים כי ספר בראשית משה אדוננו כתבו כי ככה קבלו אבותינו הקדושים ז"ל אע"פ שאין כתוב בתחלה וידבר השם אל משה.
8. רד"ק (נז, א): למנצח. כבר כתבנו בתחילת הספר כי לא נודע אצלנו היום המלות אשר בראשי המזמורים והחילוק אשר ביניהם וענין המזמורים האלה בענין דוד עם שאול, ואפשר שהיה לענין זה תחילתו "אֵל תִּשְׁחַת" שלא ישחיתהו ביד שאול (נט) וזה המזמור אמר דוד בעוד שהיה הוא ואנשיו בירכתי המערה ובא שאול להסך את רגליו (נז).
9. בבלי ברכות י ע"א: א"ל ההוא מינא (= "מין" אחד מן ה"מינים". בנוסחים אחרים "צדוקי") לר' אבהו כתיב (תהלים ג, א) "מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו" וכתב (נז, א) "לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה" הי מעשה הוה ברישא (=איזה מעשה היה בראשונה?) מכדי (=הרל) מעשה שאול הוה ברישא (והיה ראוי) לכתוב ברישא. אמר ליה אתון דלא דרשיתון (= אתם אינכם דורשים) סמוכין קשיא לכו (=קשה לכם ואולם) אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן (קיא, ז-ח)... למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם (מתוך פקפוק בנבואה בענין מלחמת גוג ומגוג "על ה' ועל משיחו") כלום יש עבד שמורד ברבו (האם יש אדם שמסוגל למרוד בה'?) אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו אלא הוה (אלא למרות זאת היה בן כזה—אבשלום), הכא נמי הוה (באותו אופן יכול להיווצר מצב שיבקשו בני אדם למרוד בה'). בתרגום הרב ע' שטיינזלץ
10. ראב"ע (ג, א): מזמור לדוד בברחו -רצה הגאון רב סעדיה לקשור כל המזמורים זה עם זה ואמר אחר רגשו גוים כי יקרה להם כמקרה אבשלום ואין יכולת במפרש לקשור ככה וזה המזמור הוא כתוב בספר הראשון, כי חמשה ספרים הם, על כן אין לתמוה אם מצאנו בחמישי "בְּהִיּוֹתַי בְּמַעְרַת הַתְּפִלָּה" (קמב, א), שהיה קודם דבר אבשלום, ומזמור בדרך נבואה שהתנבא שהוא ינצח על "וַיַּעֲנֵנִי מִהָר קִדְשׁוֹ סֵלָה" (ג, ה), כתפילת יונה (ב, ח).
11. חבוקק ג, א: תִּפְלָה לְחַבְקוֹק הַנְּבִיא עַל שְׁגִילוֹת
12. רש"י (ט, א): על מות לבן. יש פותרין על מות לבן על מת בנו אבשלום ולא יתכן פתרונו מפני אומר לבן ולא אמר הבן ואין לו במזמור עדות וזכרון לאמץ זה הפתרון ויש פותרין על מות לבן נבל ואף זה לא יתכן להפוך את השם ואין במזמור זכרונו. וראיתי במסורה הגדולה שהיא תיבה אחת שהרי חיבר לה "הוא וְנִהְיֶנּוּ עַל מוֹת" (מח, טו)...ודונש פתר "לְבָן" שם אדם שהיה שמו לבן שהיה נלחם בדוד בימים ההם ומה שהוא אומר גערת גוים אבדת רשע הרשע הזה הוא לבן ההורג עם נקיים, ואע"פ שאין אתה רואה במקום אחר אדם שהיה שמו לבן רק במקום הזה, כן אתה מוצא בשמות אחרים שאין נכתבים במקרא רק פעם א'.
13. דה"א טו, יט-כ: וְהַמְשַׁרְרִים, הֵימָן אֶסְף וְאֵיתָן בְּמִצְלָתַיִם נְחֻשֶׁת לְהַשְׁמִיעַ... בְּנִבְלִים עַל עֲלָמוֹת.
14. ראב"ע (ט, א): למנצח על מות לבן -על מות - שתים מלות הם, על כן טעה האומר כי הוא כמו: על עלמות שיר... ויש אומרים: כי לבן-הוא נבל הפוך...והנכון דברי רבי דונש הלוי: שהיה שם אחד נסיכי הגוים שלחץ את ישראל.
15. ראב"ע (נא, כ): היטיבה- אמר אחד מחכמי ספרד: כי אלה השנים פסוקים הוסיפם אחד מהחסידים שהיה בבבל, שהיה מתנפל לפני השם ומתפלל המזמור הזה והצריכו לדבר זה, בעבור שלא נודע כי ציון הוא המקום הנבחר רק בעת זקנות דוד, גם נכון הוא שנאמר ברוח הקודש.
16. שמ"א יט, יא: וַיִּשְׁלַח שְׂאוֹל מְלָאָכִים אֶל בֵּית דָּוִד לְשָׂמוֹ וְלְהַמִּיתוֹ בְּבֶקֶר וַתִּגְדַּל דָּוִד מִכָּל אֲשֶׁתוֹ לְאִמֵּר אִם אֵינְךָ מְמַלֵּט אֶת נַפְשִׁי הַלִּילָה מִחַר אֶתָּה מוֹמֵת.
17. רד"ק (נט, ו): ואתה פסוק זה אינו נקשר לא לפניו ולא לאחוריו אא"כ נפרש אותו לעתיד אמר דוד כשראה שהיו רודפים אחריו בלא חטא ועון וראה שאין בשופטי ישראל שיאמרו לשאול כי שלא כדים עושה והיו מחניפים לשאול, אמר לא אראה שיהיה אותו הדור זכאי עד לעתיד לבא שהקב"ה יכלה הרשעים כי עתה הוא מאריך לרשעים והנה הוא כישן שאינו רואה מעשיהם לפיכך אמר "הַקִּיצָה לְפָקֵד כָּל הַגּוֹיִם" (נט, ו) כי אז יכלו הרשעים מכל הגוים ויעבדו את ה' הנשארם שכם אחד ולא יהיה חונן עוד כל בגדי און ולא יאריך אפן.
18. עמוס חכם (דעת מקרא, מזמור נט עמי' שמו): וכלל זה חל אף על המזמורים שיש בראשם ציון המאורע בחיי דוד אשר עליו נאמר המזמור ראשונה...ולפי זה יש לומר, שבשעה שאמר דוד את המזמור הזה על מצוקתו מפני שאול, שלח לשמור את הבית להמיתו, אמרו בנוסח שיהא ראוי לתפילה לכל ישראל בכל הדורות בשעת מצוקה ורדיפות של אויבים בוגדים צמאי דם. ואמנם במזמור מתוארים סוגים שונים של פושעים ורשעים...והגויים הנלחמים בישראל. ויש לומר: המשורר, שכלל את כל הרעות האלה במזמור אחד, כיוון לומר שאויביו הם רשעים שהולכים מדחי אל דחי, ומרשעות אחת הם עלולים לבוא אל השניה, ובדרך זו המזמור מתאים גם בפי דוד...
19. רש"י (ס, א): זנחתנו פרצתנו. כשנפלה אדום בידו צפה ברוח הקדש שעתידים אדומיים למשול בישראל ולגזור בישראל גזרות רעות עמד וביקש רחמים על שעבוד הגליות...